

—ισμού, όπως τό επιχειροῦν πολλά φανατισμένα καί γι' αὐτό ἀνελεύθερα καί ἐπομένως φυματικά «πνεύματα» τῶν καιρῶν μας. Γιατί, όπως λέγει ὁ ἴδιος, «στήν ἀναζήτηση τῆς γνώσης πρέπει νά κυριαρχεῖ ἡ ἐλεύθερη σκέψη καί ἡ ἀκατανίκητη ἐπιθυμία γιά ἀλήθεια» (σ. 14).

Εἶναι πολύ ἐνδιαφέρον ὅσοι φιλοσοφοῦν νά μελετήσουν τό βιβλίο «*Η ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ*» τοῦ Λάμπρου Ντόκα. Γιά νά γνωρίσουν πώς ἀντιμετωπίζει ἕνας μαθηματικός, πού δέν σπούδασε συστηματικά βέβαια φιλοσοφία, κρίσιμα φιλοσοφικά προβλήματα καί ποιά θέσι παίρνει ἀπέναντι στόν κόσμο καί τή ζωή.

ΓΡΗΓ. ΦΙΛ. ΚΩΣΤΑΡΑΣ
ΜΟΝΙΜΟΣ ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Δήμητρα Σφενδόνη-Μέντζου, *Ἡ φιλοσοφία τοῦ πραγματισμοῦ τοῦ C.S. Peirce, «Πῶς νά κάνουμε σαφεῖς τίς ιδέες μας», Θεσσαλονίκη, 1984, 85 σ.*

Ὁ πραγματισμός πού βρήκε τήν πρώτη δημόσια διατύπωση στό ἄρθρο τοῦ Charles S. Peirce, *How to Make Our Ideas Clear (Popular Science Monthly, 1878)* καί πού ἀναπτύχθηκε στή συνέχεια μέ κύριους ἐκπροσώπους τούς W. James, J. Dewey καί G. Mead στήν Ἀμερική καί τόν F. C. S. Schiller στήν Ἀγγλία, εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει τήν ἔντονη ἀντίδραση καί τήν πολλαπλή κριτική, γιατί θεωρήθηκε ὅτι ἀντιπροσωπεύει μιά φιλοσοφία πού συνδέει ἄμεσα τή διάνοηση μέ τή δράση, σέ τέτοιο βαθμό ὥστε ν' ἀναπτύσσει μιά θεωρία, μιά καθαρά ὑποκειμενική θεωρία τῆς ἀλήθειας ἐξαρτώντας τήν μ' ἕνα τρόπο ἄμεσο ἀπό τήν πρακτική ζωή, τήν ἀποτελεσματικότητα καί τίς ἐπιλογές τοῦ ἀτόμου. Οἱ ἀντιδράσεις αὐτές πού δημιουργήθηκαν γύρω ἀπό τίς βασικές θέσεις τοῦ πραγματισμοῦ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα γενικά τήν παρερμηνεία τοῦ οὐσιαστικοῦ τοῦ περιεχομένου. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ James, ὁ ὄρος «πραγματισμός,» μέ τίς προτροπές του γιά δράση, ὑπῆρξε μιά ἀτυχή ἐπιλογή πού ὁμως λειτούργησε πρὸς ὄφελος αὐτοῦ τοῦ λάθους. Ὁ Russell, παρά τήν ἀυστηρή κριτική πού ἄσκησε κατά τοῦ Πραγματισμοῦ, ὄχι μόνο δέν παραλείπει νά τονίσει τήν παρερμηνεία πού ἔγινε σέ βάρος τοῦ ἔργου τοῦ Peirce, ἀλλά σπεύδει νά ὁμολογήσει ὅτι καί ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ παράδειγμα τῆς ἄδικης ἀδιαφορίας γιά τόν Peirce στήν Εὐρώπη.

Ὡστόσο, κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες διαπιστώνεται ὄλο καί περισσότερο ἡ ἐπικαιρότητα τῶν ιδεῶν τοῦ πραγματισμοῦ γενικότερα καί τοῦ ἔργου τοῦ C. S. Peirce εἰδικότερα. Ἡ διαπίστωση αὐτή ὀδήγησε, προφανῶς, τήν συγγραφέα στήν προσπάθειά της νά παρουσιάσει τίς ἀρχές ἐκεῖνες, πού ἀποτελοῦν τούς βασικούς ἄξονες τοῦ ρεύματος τοῦ πραγματισμοῦ καί νά προχωρήσει κατόπιν στήν ἀνάλυση τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν τοῦ «πραγματιστικοῦ ἀξιώματος» τοῦ C. S. Peirce, ἐντάσσοντάς το στό εὐρύτερο πλαίσιο τῆς φιλοσοφίας του. Τήν προσπάθειά της αὐτή ἡ συγγραφέας τήν θεμελιώνει πάνω στό ἐν λόγω ἄρθρο τοῦ φιλοσόφου, τό ὁποῖον δέν ἀποτελεῖ μόνο τόν πυρήνα τῆς ἰδικῆς του θεωρίας, ἀλλά καί ὄλων τῶν πραγματιστικῶν θεωριῶν.

Τήν μελέτη της ἡ συγγραφέας τήν χωρίζει σέ τρία μέρη: στό πρῶτο μέρος ἐπιχειρεῖ μιά προσέγγιση τῶν βασικῶν ἀρχῶν τοῦ πραγματισμοῦ μέσα ἀπό τά νέα δεδομένα πού προκύπτουν ἀπό τήν ἔρευνα μετά τήν δεκαετία τοῦ 60. Στό δεύτερο μέρος μεταφράζει τό ἄρθρο τοῦ Peirce, *How to Make Our Ideas Clear*. Στό τρίτο μέρος ἐπιχειρεῖ μιά συστηματική ἀνάλυση τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν πάνω στίς ὁποῖες οἰκοδομεῖται τό «πραγματιστικό ἀξίωμα». Ἡ σημασία τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς συνίσταται στό ὅτι μπορεῖ κανεῖς νά παρακολουθήσει τήν ἀναδιαμόρφωση τοῦ πραγματισμοῦ τοῦ Peirce στήν ὕστερη περίοδο τῆς φιλοσοφίας του, ἡ ὁποία περιλαμβάνει πολλές ιδέες πού βρίσκονται σήμερα στό ἐπίκεντρο τοῦ σύγχρονου προβληματισμοῦ.

Ἦ ἐν λόγῳ μελέτῃ δὲν ἀποτελεῖ μόνο συμβολή στή γνωριμία μέ τό σημαντικότερο καί τό πιό συζητημένο κείμενο τοῦ πραγματισμοῦ, ἀλλά καί στή γνωριμία μέ τόν μεγαλύτερο Ἀμερικανό στοχαστή, τόν πατέρα τοῦ πραγματισμοῦ καί τόν πρόδρομο τῆς σημειωτικῆς ἐπιστήμης, τῆς συμβολικῆς λογικῆς καί τῆς ἐπιστημολογίας καί ἄλλων συγχρόνων προβλημάτων ὅπως ἐκείνων πού ἀναφέρονται στήν ἐπιστημονική μέθοδο, στήν ἐπαγωγή, στήν ἐπιστημονική ἀλήθεια καί ἀνακάλυψη στόν πιθανοκρατικό συλλογισμό καί στήν ἀπροσδιοριστία τῶν φυσικῶν νόμων.

ΔΡ Α. ΜΠΑΡΤΖΕΛΙΩΤΗΣ
ΔΕΚΤΩΡ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Wolfgang Wieland, *Platon und die Formen des Wissens*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen: 1982, σελ. 340

Ἦ ὁ σ. εἶχε ἤδη μέ τό βιβλίῳ του Ἡ Ἀριστοτελική φυσική (1962) ἀνοίξει τό δρόμο γιά μιὰ γλωσσαναλυτική θεώρηση τῆς ἀριστοτελικῆς θεωρίας περὶ τῶν ἀρχῶν καί καθιερώθηκε, μαζί μέ τόν E. Tugendhat (*ΤΙ ΚΑΤΑ ΤΙΝΟΣ*, München 1958) καί τόν G. Patzig (*Die aristotelische Syllogistik*, 1959), ὡς ἕνας ἀπό τούς κύριους ἐκπροσώπους τῆς σύγχρονης ἐρμηνείας τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας στή Δ. Γερμανία. Συνδυάζοντας τή γλωσσαναλυτική θεώρηση μέ τήν παράδοση τῆς Ἑρμηνευτικῆς τοῦ H.G. Gadamer καί τῆς νεοκαντιανῆς σχολῆς τοῦ Μαρβούργου, ἐπιχειρεῖ ἤδη μέ τό νέο βιβλίῳ του μία νέα προσέγγιση στόν Πλάτωνα. Τό βιβλίῳ ἀποτελεῖται ἀπό 3 κεφάλαια: 1) «Τό γραπτό ἔργο», 2) «Οἱ ἰδέες καί ἡ λειτουργία τους» καί 3) «Οἱ μορφές τῆς γνώσης».

Στό α' μέρος ὁ σ. ἐξετάζει ἐκτενῶς τήν κριτική τοῦ Πλάτωνα στό γραπτό λόγο (Φαῖδρος, Πολιτικός, 7η ἐπιστολή) καί διατυπώνει τή θέση, ὅτι γιά τόν Πλάτωνα κάθε γραπτή γλωσσική διατύπωση παραμένει κάτι προσωρινό, πού δέν μπορεῖ νά ἀξιωνεῖ τήν ἀντικειμενικότητα τῆς γνώσης, λόγῳ τῶν ὀρίων τῆς μεταδοτικότητας (σ. 27). Τή θεωρία τῆς «σχολῆς τῆς Τυβίγγης» (H. Krämer, K. Gaiser) γιά τήν «ἐσωτερική» φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα ὑποβάλλει σέ εὐρεία κριτική, ὑποστηρίζοντας μεταξύ ἄλλων ὅτι θά εἶχε νόημα ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς θεωρίας, ἄν ἐπρόκειτο ἀπλῶς αὐτοί «οἱ σχηματισμοί» τῆς (Prinzipienlehre), νά ἐξηγηθοῦν ὡς «τόποι» καί ὡς «ἐννοιες κατατάξεως» ἢ «ὀπτικές γωνίες» (σ. 48). Ἦ πλατωνικός διάλογος δέν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέσο γιά νά «δειχθεῖ» κάτι, πού δέν μπορεῖ πιά νά «λεχθεῖ» (σ. 70).

Στό β' μέρος ὁ σ. ἀρνεῖται τήν ὑπαρξη μιᾶς «θεωρίας» τῶν ἰδεῶν (σ. 95 κ.ε), ὄχι ὁμοίως καί τήν ὑπαρξη τῶν ἰδεῶν (σ. 125 χαρακτηριστικός τίτλος: Ideen ohne Ideenlehre). Διευρύνοντας τήν ἐρμηνεία τοῦ P. Natorp (σ. 150 κ.ε.) ἀφιερώνει ἰδιαίτερη προσοχή στίς 3 παρομοιώσεις τῆς «Πολιτείας» (ἤλιος 507C, γραμμαί καί μαθηματικά 509d, σπῆλαιον 514a) καί ὑποστηρίζει τή θέση ὅτι «ἡ περιοχὴ αὐτοῦ πού μόνο ὡς εἰκόνα μπορεῖ νά νοηθεῖ εἶναι πολύ πιό ἐκτεταμένη, ἀπ' ὅτι συνήθως νομίζεται, καί γενικά ὁ ρόλος τῆς εἰκονικότητας στόν Πλάτωνα ἔχει ὑποτιμηθεῖ» (σ. 223).

Στό γ' μέρος ἐπιδιώκει ὁ σ. νά διακρίνει τίς μορφές τῆς γνώσης μέ νέα κριτήρια: βασικά ὑπάρχει προτασιακή καί μὴ προτασιακή γνώση. Ἦ δεῦτερη αὐτῆ μορφή εἶναι γνώση πού δέν μπορεῖ ἄμεσα νά διατυπωθεῖ μέ τή μορφή προτάσεων. Πρόκειται γιά τήν πρακτική γνώση, γιά «ικανότητες καί δεξιότητες, γιά συνειδητό δύνασθαι, γιά χρηστική γνώση σέ ἐπαφή μέ τά πράγματα καί μέ τόν ἀνθρώπινο λόγο». Αὐτές οἱ μορφές γνώσης «ἀκόμη καί ἄν γίνουν ἀντικείμενο ἐπιτυχῶν καί αἰτιολογημένων διατυπώσεων, δέν εἶναι μόνο μέσῳ διατυπώσεων ἀνακοινώσιμες». Ἦπ' αὐτό τό πρῶτο ἐρμηνεύεται καί ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἰδεῶν.

Τέλος, τονίζει ὁ σ. ὅτι «ἡ μεθοδικὴ ἔρευνα πού διεξάγεται στόν πλατωνικό διάλογο δέν εἶναι τελειωτική, γιατί «οἱ γνώσεις πρὸς τίς ὁποῖες ἀποσκοπεῖ ἕνας πτωκρατικός διάλογος δέν